

الله أكبر
الله أكبر
الله أكبر

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته ی زبان و ادبیات عربی

عنوان :

بیت المقدس و بازتاب آن در شعر فاطمیان و ایوبیان

استاد راهنما :

دکتر عباس طالب زاده شوشتری

استاد مشاور :

دکتر نجمه رجایی

نگارنده :

علیرضا صیاد

پاییز ۱۳۹۰

کلیه حقوق این اثر مربوط به دانشگاه فردوسی مشهد بوده است و هر گونه

سوء استفاده از آن پیگرد قانونی دارد.

تقدیر و تشکر

اکنون که در آستانه‌ی پشت سر گذاشتن مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد قرار گرفته‌ام، بر خود لازم می‌دانم که از تمام معلمان و اساتیدی که به نحوی در تعلیم و آموزش اینجانب نقشی داشته‌اند، تشکر و قدردانی نمایم؛ به ویژه از استاد بزرگوار جناب دکتر طالب زاده که در طول دوره‌ی تحصیلی در دانشگاه فردوسی، استادی دلسوز برای اینجانب بودند و از محضر ایشان، نه تنها در مراحل تدوین و بازنگری پایان‌نامه، بلکه در فراگیری متون عربی نیز بسیار بهره‌مند شدم، همچنین از استاد فرزانه، سرکار خانم دکتر رجایی که در کار این پایان‌نامه با سعه‌ی صدر مرا راهنمایی و ارشاد کردند و همچنین از سایر اساتید محترم گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه فردوسی، کمال سپاس و تشکر را دارم.

در پایان برای روح پدرم طلب مغفرت و شادی، و برای مادر فداکار و همسر عزیزم و سایر اعضای خانواده‌ام که در تمام مراحل زندگی پشتیبان و تکیه‌گاه من بودند، سلامت و سعادت روز افزون آرزو مندم و از همه‌ی آنها صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم.

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

مدیریت تحصیلات تکمیلی فرم چکیده ی پایان نامه به زبان فارسی

نام خانوادگی دانشجو : صیاد نام : علیرضا

استاد(ان) راهنما : دکتر عباس طالب زاده شوشتری استاد(ان) مشاور : دکتر نجمه رجایی

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی رشته ی : زبان و ادبیات عربی گرایش : ادبیات

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد * دکتری ○

تاریخ تصویب : ۱۳۸۹/۹/۲ تاریخ دفاع : ۱۳۹۰/۱۰/۱۴ تعداد صفحات : ۱۷۶

عنوان پایان نامه : بیت المقدس و بازتاب آن در اشعار فاطمیان و ایوبیان

کلید واژه ها : بیت المقدس ، صلاح الدین ایوبی ، مسیحیت ، ایوبیان ، فاطمیان

چکیده پایان نامه :

این پایان نامه، پژوهشی پیرامون « بیت المقدس و بازتاب آن در اشعار فاطمیان و ایوبیان » می باشد که در سه بخش تنظیم شده است. بخش اول به پیشینه ی تاریخی بیت المقدس اختصاص دارد. در بخش دوم، جنگ های صلیبی و دلایل وقوع آنها و نیز عملکرد سه دولت فاطمی، زنگی و ایوبی در مقابل صلیبیان مورد بررسی قرار گرفته است. بخش سوم که اساسی ترین قسمت این پایان نامه است، اشعاری را که شعراء در سه مرحله ی پس از اشغال، قبل از فتح و پس از فتح توسط صلاح الدین ایوبی، در مورد بیت المقدس، سروده اند؛ مورد بررسی قرار می دهد. آنچه نتیجه ی کار نشان می دهد این است که، بیت المقدس به عنوان سومین حرم مقدس مسلمین، بعد از مسجد الحرام و مدینه ی منوره، همواره از جایگاه بالایی، در نزد آنان برخوردار بوده است. شعراء نیز تلاش کرده اند، هنر خود را به کار گیرند تا با تحریک و تشویق امیران و مجاهدان مسلمان، برای مبارزه و ایستادگی در مقابل دشمنان؛ امید به فتح و پیروزی را در دل آنان زنده نگهدارند. و با توصیف و تمجید رشادت های آنان، نام ایشان را در تاریخ جاودانه سازند.

امضاء استاد راهنما

كلية الآداب و العلوم الإنسانية

مديرية الدراسات العليا   استمارة ملخصة للرسالة باللغة العربية

لقب الطالب : صياد   الإسم : عليرضا

الاستاذ المشرف: دكتور عباس طالب زاده شوشترى   الاستاذة المشاورة: دكتوراه نجمه رجايى
كلية الآداب و العلوم الإنسانية،   قسم : لغة العربية و آدابها فرع : الآداب   مقطع : الماجستير
تاريخ المناقشة : ١٣٩٠/١٠/١٤   عدد الصفحات : ١٧٦

عنوان الرسالة : « **البيت المقدس و صداه فى شعر الفاطميين و الأيوبيين** »

المفردات الرئيسية : البيت المقدّس ، صلاح الدين الايوبي ، المسيحية ، الايوبيون ، الفاطميون

هذه الرسالة دراسة حول « بيت المقدس و صداه فى اشعار الفاطميين و الأيوبيين » التى نُظّمت فى ثلاثة أبواب. الباب الأول يتناول دراسة الخلفية التاريخية لبيت المقدس. الباب الثانى حول الحروب الصليبية و علل وقوعها و أيضاً مُعاملة الدول الثلاثة؛ الدولة الفاطمية و الزنكية و الأيوبية؛ تجاه الصليبيين. الباب الثالث الذى يُعنبر صلب هذه الرسالة، يتناول و يدرس الأشعار التى أنشدها الشعراء حول البيت المقدس فى ثلاثة مراحل، بعد الإحتلال، قبل الفتح و بعد الفتح بيد صلاح الدين الأيوبي. ما يَظهر من نتيجة العمل هو أنّ البيت المقدس الذى يُعتبر الحرم المقدس الثالث للمسلمين بعد المسجد الحرام و المدينة المنورة؛ له مقام عظيم عندهم. حاول الشعراء أيضاً أن يستخدموا فنهم فى تحريك و تحريض الأمراء و المجاهدين المسلمين للمقاومة و الثبات أمام الأعداء؛ حتى يخلدوا أسماءهم فى التاريخ، بتوصيف بطولاتهم و مدحهم.

توقيع الاستاذ المشرف :

فهرست مطالب :

مقدمه ۱۴

باب اول : پیرامون بیت المقدس

فصل اول : تاریخچه ی بیت المقدس ۲۰

الف- اسامی بیت المقدس..... ۲۰

ب- بنای مسجد الأقصى ۲۲

ج- تخریب و بازسازی در ادوار مختلف ۲۳

فصل دوم : فتوحات بیت المقدس ۲۴

الف- فتح بیت المقدس توسط مسلمین ۲۴

ب- قدس در زمان خلافت فاطمیان ۲۷

ج- اشغال قدس توسط صلیبیان..... ۲۸

باب دوم : جنگ های صلیبی و عملکرد دولت های فاطمی، زنگی و ایوبی

فصل اول : جنگ های صلیبی، تاریخچه و انگیزه های پیدایش..... ۳۱

- الف- وجه تسمیه و مفهوم اصطلاح جنگ های صلیبی ۳۲
- ب- علل پیدایش جنگ های صلیبی ۳۴
- ۱- انگیزه ی مذهبی ۳۴
- ۲- عوامل سیاسی ۳۶
- الف - وضعیت دولت اسلامی ۳۶
- ب - فتوحات ترکان سلجوقی ۳۷
- ج - ضعف امپراطوری روم شرقی بیزانس ۳۸
- ۳- عامل اجتماعی ۳۸
- ۴ - عامل اقتصادی ۴۰
- ۵ - انگیزه ی قدرت طلبی پاپ ۴۳
- ۶ - انگیزه ی حاکمان و پادشاهان ۴۵
- ۷ - نقش قهرمانان و امیر زادگان در جنگ های صلیبی ۴۶
- فصل دوم: عملکرد فاطمیان در جنگ های صلیبی..... ۴۷**
- الف - حمله ی صلیبیان به قدس و نقش فاطمیان در برابر آنان..... ۴۸
- ب - تحرکات فاطمیان بعد از اشغال قدس ۴۹
- ج - ادامه ی نبرد با صلیبیان ۵۱

- د - تلاش صلیبیان برای تصرف صور ۵۲
- ه - عسقلان و سقوط آن ۵۳
- فصل سوم : دولت زنگی و جنگ های صلیبی ۵۵**
- الف - عماد الدین زنگی ۵۶
- ب - فتح رها ۶۰
- ج - نور الدین محمود زنگی ۶۱
- فصل چهارم : ایوبیان و جنگ های صلیبی ۷۰**
- الف - سلطان صلاح الدین ایوبی ۷۱
- ب - چگونگی به وزارت رسیدن صلاح الدین ایوبی ۷۲
- ج - نبردهای صلاح الدین با صلیبیان ۷۳
- باب سوم : بررسی اشعار مربوط به قدس ۷۹**
- فصل اول : اشعار سروده شده پس از اشغال بیت المقدس ۸۰**
- ۱- ابن خیاط الدمشقی ۸۱
- ۲- أبی المظفر الأبیوردی ۸۳
- ۳- طلائع بن رزّیک ۸۶
- ۴- اسام بن منقذ ۹۱
- ۵- شهاب الدین ابو یوسف یعقوب بن محمد المجاور ۹۳
- ۶- شاعری ناشناس ۹۵

فصل دوم : اشعار سروده شده قبل از فتح بیت المقدس..... ۹۸

۱- عمادالدين اصفهانی..... ۹۹

۲- ابن القيسرانی..... ۱۱۰

۳- عمارة اليمنى ۱۱۳

۴- ابن منير بن مفلح الطرابلسی ۱۱۵

۵- ابن الساعاتی ۱۱۷

۶- الملك المظفر تقي الدين عمر بن شاهنشاه بن ايوب بن شادی..... ۱۲۱

۷- ابو الفضل عبد المنعم الجليانی الاندلسی..... ۱۲۲

۸- على بن الحسن بن الله الدمشقى ۱۲۴

۹- شاعری گمنام ۱۲۵

فصل سوم: اشعار سروده شده بعد از فتح بیت المقدس تا سقوط دوباره ی آن..... ۱۲۷

۱- عمادالدين اصفهانی ۱۲۸

۲- شرف الدين ابوعلی محمد بن اسعد بن علی بن معمر..... ۱۳۳

۳- ابن الساعاتی..... ۱۳۶

۴- الشاغوری المعلم ۱۴۰

۵- رشيد الدبن النابلسی..... ۱۴۲

۶- جعفر بن شمس الخلا ۱۴۶

۷- ابن الظهر الاربلی..... ۱۴۶

۸- نصر بن الحسن الهیتی الدمشقى..... ۱۴۸

۹- فخرالکتاب ابوعلی الحسن بن يوسف بن ابراهيم الجوينی..... ۱۴۹

۱۰- ابو شجاع الموصلی..... ۱۵۱

۱۱- ابن جبیر اندلسی..... ۱۵۲

۱۲- ابو الحسن علی بن محمد السخاوی..... ۱۵۵

۱۳- ابو الفضل عبد المنعم الجليانی الاندلسی ۱۵۵

- ١٥٩..... ١٤- ابن ابى الهيجاء
- ١٦٠..... ١٥- مجدالدين محمد بن عبدالله الحنفى
- ١٦١..... ١٦- ابن مبارك بن على القرمسانى
- ١٦٢..... ١٧- شاعرى ناشناس
- ١٦٤..... **نتيجه**
- ١٦٨..... **كتابنامه**

مقدمه

برای پی بردن به میراث گرانبهای تاریخ و تمدن اسلامی و احیای هویت خویش، باید با حقایق آشنا شویم و بدانیم که مسلمانان در گذشته چگونه بر آرمانهای خود پای فشرده اند و برای دستیابی به آنها از ابزارهای مختلفی بهره برده اند.

بی گمان در این میان ادباء و شعراء از مقام و منزلتی برجسته برخوردارند و همواره با خلق آثاری ارزشمند، همسو و هماهنگ با این اهداف، نقش خویش را به خوبی ایفاء نموده اند.

بیت المقدس، به عنوان قبله ی اول مسلمین و جایگاه نزول و صعود فرشتگان مقرب خداوند و خاستگاه پیامبران الهی، همواره از قداست و معنویت خاصی در میان مسلمانان برخوردار بوده و هست و کمتر کسی را می توان یافت که از این موضوع بی اطلاع و بی بهره باشد.

جای جای این شهر مقدس، یادآور خاطرات دلیر مردان و شیر زنانی است که برای دفاع از حریم قدسی این حرم الهی؛ جانانه نبرد کرده اند و سنگفرش های کوچه ها و خیابان هایش را با خون خویش گلگون ساخته اند. تا جایی که کمتر صفحه ای از صفحات تاریخ را می توان یافت که از شرح این رشادت ها و دلاوری ها، خالی و تهی باشد.

این تحقیق با عنوان « بیت المقدس و باز تاب آن در اشعار فاطمیان و ایوبیان »، به بررسی اشعاری می پردازد که در طول دوره ی فاطمی و ایوبی توسط شعرای آن دوره، پیرامون مسائل مربوط به «بیت المقدس» سروده شده است.

شعرايي که با شنیدن خبر اشغال بیت المقدس به دست دشمنان، گریسته اند و در دوران اشغال، با چشمانی اشکبار و دلهايي خونين، امراء و رزم آوران دلير اسلام را به باز پس گيري آن ترغيب و تشويق نموده اند و چون خبر بازگشتش به آغوش مسلمين را شنیده اند، غزل خوان و پای کوبان به طرب آمده اند و خدای را سپاس گزارده و بر آستان قدس الهی سر به سجده نهاده و دلیر مردان لشکر اسلام را مدح و ثناء گفته اند.

علت انتخاب این موضوع، علاقه ی شخصی نگارنده به « بیت المقدس » به عنوان قبله ی اول مسلمین است. شهری که همواره، آبستن حوادث تلخ و شیرین در طول تاریخ بوده و هست. علاوه بر

این، نگارنده تمایل داشته است تا بررسی دقیق تری از کاربرد بیت المقدس، در بخشی از ادب مربوط به تاریخ جهان اسلام داشته باشد، و اغراض نهفته در این ابیات را موشکافانه مورد تحلیل قرار دهد.

بدین منظور پس از مشورت با اساتید ارجمند، تصمیم گرفتم تا درباره‌ی اشعار مربوط به بیت المقدس، پژوهشی هر چند مختصر، انجام دهم.

باید توجه داشت که اولین و بزرگترین مشکل در این مسیر، شهرت و اعتبار این شهر بود؛ زیرا نخستین چیزی که در این باره به ذهن خطور می‌کرد، وجود منابع کافی و حتی مقالات مختلف در این زمینه بود، در حالی که نگارنده با بررسی‌های متعدد در میان کتابها و سایت‌های اینترنتی، بیشتر به منابعی برخورد نموده که غالباً به بیان وقایع مربوط به جنگ‌های صلیبی پرداخته، و کمتر به صورت تخصصی به جایگاه این شهر در اشعار توجه کرده اند.

از این رو، نگارنده، با توکل بر خداوند و مساعدت اساتید ارجمند و همچنین استفاده از کتاب‌های مختلف تاریخی و ادبی، تا حدودی توانسته، در یک مجموعه‌ی به هم پیوسته، علاوه بر تشریح شرایط سیاسی اجتماعی دوران مذکور؛ عوامل بروز جنگ‌های صلیبی و موقعیت بیت المقدس را در این جنگ‌ها، بررسی و تحلیل نموده و در اختیار دانش پژوهان و علاقمندان قرار دهد.

پس از جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از کتاب‌های موجود، اینترنت و نظرات اساتید محترم دانشگاه فردوسی مشهد، نوبت به تدوین داده‌ها و چینش آنها رسید، به صورتی که برای خواننده‌ای با کمترین پیشینه‌ی ذهنی نیز قابل درک و فهم باشد؛ البته تقسیماتی که در باب‌ها و فصل‌های این پژوهش وجود دارد، می‌تواند این کار را تا حد امکان ساده‌تر نماید.

برای رسیدن به نتیجه‌ی مناسب، لازم بود ابتداء با پیشینه‌ی تاریخی بیت المقدس آشنا شویم، بنابراین در باب اول، این موضوع مورد بررسی قرار گرفته است. از آن جا که این تحقیق به بررسی جایگاه بیت المقدس در اشعار شعرای فاطمی و ایوبی می‌پردازد و مهم‌ترین بستر برای این امر،

جنگ های صلیبی می باشد، لازم بود که به دلایل و علل بروز این جنگ ها و دولت هایی که با آن، درگیر بودند، پرداخته شود؛ از این رو، باب دوم به موارد فوق اختصاص داده شده است. پس از آن در باب سوم که مهم ترین باب این تحقیق به شمار می آید، اشعار مربوط به بیت المقدس را مورد بررسی قرار داده ام.

آنچه در باب های تحقیق حاضر خواهد آمد به این شرح است:

۱- باب اول: به بیان تاریخچه ی بیت المقدس پرداخته است و شامل ۲ فصل است :

فصل اول - تاریخچه ی بیت المقدس: در این فصل، بیت المقدس از نظر تاریخی مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل دوم - فتوحات بیت المقدس: این فصل، به فتح بیت المقدس توسط مسلمانان و وضعیت آن در طول خلافت فاطمی و اشغال بیت المقدس توسط صلیبیان، پرداخته است.

۲- باب دوم: جنگ های صلیبی و عملکرد دولت های فاطمی، زنگی و ایوبی : در این باب، جنگ های صلیبی و نقشی که دولت های اسلامی در مقابله با آن بر عهده داشته اند، مورد بررسی قرار گرفته است. این باب شامل چهار فصل است :

فصل اول - جنگ های صلیبی: این فصل به جنگ های صلیبی و بررسی دلایل بروز آن می پردازد و شرایطی را که در شکل گیری این جنگ ها مؤثر بوده است، مورد تحلیل قرار داده است.

فصل دوم - دولت فاطمی: این فصل، به عملکرد دولت فاطمی در مواجهه با صلیبیان پرداخته است.

فصل سوم - دولت زنگی: اگر چه، به نظر می رسد، موضوع این تحقیق به طور مستقیم با دولت زنگی ارتباط ندارد، اما با بررسی عملکرد این دولت، خواننده متوجه ارتباط آن با موضوع، خواهد شد.

فصل چهارم - ایوبیان و جنگ های صلیبی: این فصل به چگونگی به قدرت رسیدن ایوبیان و عملکرد آنان در جنگ های صلیبی پرداخته و مهم ترین دستاورد این دولت، یعنی فتح بیت المقدس و نجات آن از اشغال دشمن را مورد بررسی قرار داده است.

۳ - باب سوم - بررسی اشعار مربوط به قدس: باب سوم، مهم ترین بخش این تحقیق است که به بررسی اشعار مربوط به بیت المقدس پرداخته است و شامل سه فصل است.

فصل اول - اشعار سروده شده پس از اشغال بیت المقدس: در این فصل، به بررسی اشعاری پرداخته شده که پس از اشغال بیت المقدس در سال ۴۹۲ هجری، به دست صلیبیان، توسط شعرای مسلمان، سروده شده است.

فصل دوم: اشعار سروده شده قبل از فتح بیت المقدس: در این فصل، به بررسی اشعاری پرداخته شده که پیش از فتح بیت المقدس، سروده شده است. شعراء در این اشعار، همه ی توان خود را برای ترغیب حاکمان و مبارزان مسلمان به آزاد سازی بیت المقدس از چنگال صلیبیان، به کار گرفته اند.

فصل سوم - اشعار سروده شده بعد از فتح بیت المقدس در سال ۵۸۳ هجری تا سقوط دوباره ی آن: این فصل که آخرین فصل این تحقیق است، اشعاری را مورد بررسی قرار داده است که پس از فتح بیت المقدس تا سقوط دوباره ی آن، سروده شده است و از شادی و سرور زاید الوصف شعراء حکایت می کند. البته هراس و نگرانی های موجود در مورد بازگشت بیت المقدس به دوران پیش از فتح را نیز، مورد بررسی قرار داده است.

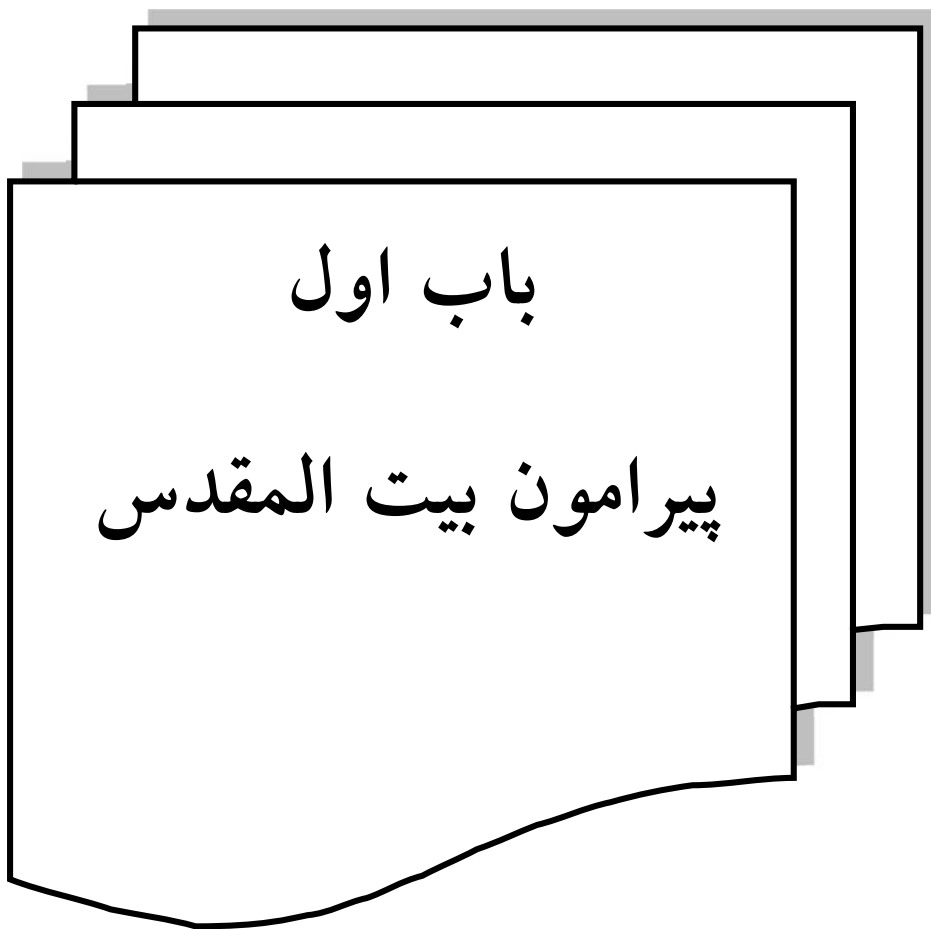
قابل ذکر است که در مورد شیوه ی ذکر منابع و مآخذ مورد استفاده در متن تحقیق و در فهرست منابع، کار بر اساس آیین نامه ی نگارش پایان نامه کارشناسی ارشد و دکتری دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی دانشگاه فردوسی مشهد، انجام گرفته و در مورد منابع مورد استفاده ی

که بیش از یک جلد دارند، عدد سمت راست ممیز، بیانگر شماره ی جلد و عدد سمت چپ ممیز، بیانگر شماره ی صفحه می باشد.

اعتقاد راسخ دارم که در تحقیق این موضوع دچار اشتباهات و خطاهایی شده ام، اما امید دارم که اساتید بزرگوار به مصداق آیه « و اذا مرّوا باللغو مرّوا کراما »، با تسامح به کار پژوهشی اینجانب بنگرند و با یاد آوری اشتباهات و راهنمایی های گرانقدر و ارزشمند خود، موجبات اصلاح لغزش ها و اشتباهات را در آینده فراهم سازند.

در پایان بر خود لازم می دانم از تلاشها و زحمات اساتید ارجمند، جناب آقای دکتر طالبزاده و سرکار خانم دکتر رجایی که با سعی صدر و حوصله ی فراوان در انجام این تحقیق، مرا بسیار یاری نمودند، تشکر و از درگاه ایزد منان؛ سلامت، سعادت و توفیقات روز افزون را برای ایشان آرزو نمایم. همچنین از مسؤول و کتابداران محترم کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، سپاسگزارم.

باب اول

پیرامون بیت المقدس

(۱) تاریخچه ی بیت المقدس

(۲) فتوحات بیت المقدس

فصل اول :

تاریخچه ی بیت المقدس

الف) اسامی بیت المقدس:

القدس، بیت المقدس، بیت المقدس، یبوس یا اورسالم (السلام)، اینها برخی از اسامی این شهر اصیل و ریشه دار در طول تاریخ است؛ تاریخی که تا دوهزار سال قبل از میلاد، امتداد می یابد. بیت المقدس در نگاه مسلمین، قبله ی اول و سومین حرم شریف (پس از مکه ی مکرمه و مدینه ی منوره) به شمار می آید و در نگاه جهان به طور عام، پناهگاه ادیان آسمانی « یهودیت، مسیحیت و اسلام» محسوب می شود (سوید، ۱۹۹۷: ۹).

این شهر را قبائل یبوسی که از کنعانیان بودند، بنا کردند. این قبائل، در آغاز هزاره ی سوم قبل از میلاد، از شبه جزیره عربی دور شدند و به طرف فلسطین و سوریه رفتند؛ مناطقی که بعدها به خاطر استقرار این قبائل در آن جا، سرزمین کنعان نامیده شد و شهرهای بسیاری در آن به وجود آمد. از جمله: یبوس (قدس)، شکیم (نابلس)، بیت شان (بيسان) و اشقلون (عسقلان).

به این ترتیب، برای اولین بار، «یبوس» با این عنوان در تاریخ، ظاهر گردید و سپس بعدها با نام «اوروسالم» (منسوب به الهه ی صلح و آرامش در نزد کنعانیان) معروف شد. اسمی که بعدها یهودیان، به دروغ، ادعا کردند که اولین بار، آنها این نام را بر این شهر نهاده اند! (همان: ۱۰).

این شهر، اسامی دیگری نیز دارد مثل: ایلیاء که پس از آن که تیتوس (فرمانده رومی) آن را تخریب کرده بود، در سال ۱۳۹ میلادی، امپراطور رومی « آدریانوس » پس از آن که آن جا را باز سازی نمود، این اسم را بر آن اطلاق کرد (العارف، ۱۱۱۹: ۱۶۸).

در سال هزار قبل از میلاد، داوود- پادشاه بنی اسرائیل- ییوس (أورو سالم) را اشغال کرد و این شهر، به نام « مدینه ی داود » نیز نامیده شده است (سويد، ۱۹۹۷: ۱۱).

از هنگامی که مسلمانان در قرن هفتم میلادی این شهر را فتح نمودند، آن را به نام های مختلفی همچون: القدس، بیت المقدس و بیت المقدس، نامیده اند (همان: ۱۲). یاقوت گفته است: ایلیاء و ایلیاء، اسم بیت المقدس و معنای آن «بیت ا...» است (العارف، ۱۱۱۹: ۱۶۸). دینوری هم معتقد است که ایلیاء، نام قدیمی بیت المقدس بوده است (الدینوری، ۱۳۶۸: ۴۶).

ابن حجر عسقلانی بیت المقدس را در شعر خود ذکر کرده است:

إلى البيت المقدس جئت أرجو
قطعنا في مسافته عقاباً
جنان الخلد نزلنا من كر
و ما بعد العقاب سوى النع

(همان: ۱۶۹)

" به بیت المقدس آمدم، در حالی که به بهشت جاویدان، به عنوان احسان و بخششی از جانب خداوند کریم، امیدوارم."

" ما در پیمودن مسیرش، سختی و دشواری بسیاری را تحمل کردیم و بعد از عذاب و شکنجه، نعمت و آسایش وجود دارد."

از دیگر اسامی این شهر « المسجد الأقصى » است:

« سبحان الذي أسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذي باركنا حوله ... ».
« پاک و منزّه است خداوندی که بنده ی خویش را شب هنگام از مسجد الحرام به مسجد الأقصى، مسجدی که پیرامونش را مبارک گردانیدیم، سیر داد » (سوره الإسراء، ۱۷: آیه: ۱).

دهخدا در فرهنگ لغت خود می گوید: مسجد الأقصى، اسم بیت المقدس است که مسجدی است در شام، و جامعی است در قدس در کنار جامع عمر (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۸۴۱۸/۱۲).

در « فضائل القدس » ابن جوزی، گفته شده است: این شهر، بیت المقدس به مفهوم خانه ی پاک و مطهر نامیده شده است، زیرا انسان در آن، از شرک و گناه، پاک می شود و مسکنی برای انبیاء و مؤمنین قرار داده شده است (ابن الجوزی، ۱۹۸۰: ۶۷).

ابن جوزی اعتقاد دارد مسجد الأقصى، همان مسجد بیت المقدس است و با استناد به آیه ی اول سوره ی مبارکه اِسراء؛ به دلیل بُعد مسافت میان دو مسجد یعنی مسجد الحرام (مسجد مکه) و مسجد الأقصى (مسجد بیت المقدس)، به آن مسجد الأقصى گفته شده است (همان: ۸۴).

ب) بنای مسجد الأقصى:

مسجد الأقصى یا بیت المقدس، دومین مسجدی است که حضرت ابراهیم خلیل (ع) بنای آن را نهاد. چنانچه ابذر از نبی اکرم (ص) نقل می کند که به رسول خدا (ص) عرض کردم، کدام مسجد در ابتداء امر ساخته شد؟ رسول خدا (ص) فرمودند: مسجد الحرام. پرسیدم سپس کدام مسجد؟ فرمودند: مسجد الأقصى. گفتم با چه فاصله ی زمانی؟ حضرت عرضه داشتند: با فاصله ی ۴۰ سال (المقدسی، ۱۹۹۸: ۴۷).

گفته می شود: بنای اصلی مسجد الأقصى را حضرت ابراهیم خلیل (ع) نهاد، و به مرور زمان، رو به ویرانی نهاد تا این که در دوره های بعد، به دست انبیاء، بازسازی شد (واقدی، ۱۳۶۱: ۱۹۷). در خبر دیگری آمده است که سلیمان نبی (ع)، در سال چهارم پادشاهی خود، بنای بیت المقدس را که به مسجد الأقصى مشهور است، آغاز کرد. وی این بناء را در کوه اموریان در خرمنگاه ارانی بوسی بر پا کرد، که درازای آن شصت ذراع و پهنایش بیست ذراع و بلندی اش سی ذراع بود و در مدت ۷ سال به پایان رسید (ابن العبری، ۱۳۷۷: ۴۰).

ابن جوزی در « فضائل القدس » آورده است که ابتداء، داوود نبی، مسجد الأقصى را بنا کرد، سپس این بناء، رو به ویرانی نهاد تا این که پسرش « سلیمان » ساخت مسجد الأقصى را بر روی پایه های قدیمی آن آغاز کرد (ابن الجوزی، همان: ۷۵).

شواهد دیگری در مورد تاریخ ساخت مسجد الأقصى «بیت المقدس» از مقدسی در قرن چهارم در دست است. وی می نویسد: مسجد الأقصى در گوشه ی خاوری شهر، رو به قبله است. بناهایش از زمان داود (ع) با سنگهایی است به درازای ده ذراع یا کمتر، که بسیار نقاشی و منبت کاری شده است (مقدسی، ۱۳۶۱: ۲۳۶).